

Alternativer til EØS-avtalen

Innhold

Hva er galt med EØS?	2
EØS-avtalen tjener EU	6
Handler med EU uten EØS	8
På bar bakke uten EØS?	10
Mytene om fiskeeksport uten EØS-avtalen	12
Storbritannias nye handelsavtaler	17
Sveits satte foten ned for «dynamisk» avtale med EU	24
Handelsavtaler i øst og vest	30
Mange grunner til at EU vil ønske en handelsavtale med Norge	34
En jevnbyrdig handelsavtale	38
Sjølstyrer kommer ikke alltid gratis	46

Nei til EUs skriftserie Vett nr. 3 2021

Redaktør: Morten Harper

Grafisk utforming: Eivind Formoe

Forsidetegning: Jørgen Bitsch

ISSN: 1504-5374 / ISSN elektronisk utgave: 1891-4837

Opplag: 3200

Trykkansvarlig: Retail Production AS

Les tidligere Vett-utgaver og bestill abonnement på www.neitileu.no

Hva er galt med EØS?

Hva kan vel være galt med europeisk økonomisk samarbeid? Ingenting. Problemet er at EØS-avtalen omfatter langt mer og setter norsk demokrati i ei skrustikke.

Av Jan R. Steinholt

Folkerettslige og mellomstatlige avtaler vil alltid inneholde noen fordeler for begge parter, forutsatt at de ikke er ensidig diktert av en part, for eksempel som følge av militær okkupasjon. Det er heldigvis ikke tilfelle hva EØS-avtalen angår. At avtalen ble innført uten å rådspørre et folk som allerede hadde sagt nei til det som den gangen het EF, er en sak for seg.

Også EØS-avtalen inneholder en rekke fordelaktige bestemmelser for Norge og norske innbyggere. Det skulle bare mangle når mer enn 13 000 direktiver, forordninger og annet EU-regelverk er innført i norske lover og forskrifter. Stadig færre av dem dreier seg om teknisk regulering av handel, kvoter og tollsatser. Den slags er i stor grad også dekket av andre bilaterale avtaler mellom Norge og EU.

Misvisende forkortelse

Det misvisende navnet Europeisk Økonomisk Samarbeidsområde (EØS) gir inntrykk av et reint handelsmessig samarbeid. Svært mange nordmenn tror at EØS er en slags modernisert frihandelsavtale. Det er langt ifra virkeligheten. EØS er en avtale som pålegger partene å endre sine nasjonale regler på områder som handler om andre ting enn å overvinne handelstekniske hindringer.

Eksempelene er utallige, og de blir stadig mer inngripende. La oss bare nevne at nasjonale regler for å sikre faste, hele stillinger og betaling for reise, kost og losji blir overkjørt, også når bestemmelsene er knesatt i tariffavtaler mellom partene i arbeidslivet. EUs lovgivning griper inn i hvordan infrastruktur som strøm, vann, vei og jernbane skal organiseres. EØS-avtalen griper også direkte inn i kommunenes virksomhet. En rapport fra 2018 viser at halvparten, 49

EØS-avtalens ensidige tilpasning til EU og uforutsigbarhet trygger ikke norske arbeidsplasser, tvert imot setter avtalen dem i spill. (Foto: Norsk Hydro.)

prosent, av sakene i kommunestyre og fylkesting er direkte berørt av EU/EØS.¹ For å helgardere at kommunestyre ikke fatter vedtak i strid med EØS-reglene, ønsker EU og Erna Solbergs regjering at *forslag* til vedtak om for eksempel arealplanlegging, først må forhåndsgodkjennes av EØS-godkjente organer. En slik overkjøring av folkestyret avstedkom en flom av protester fra kommuner i EU og fra Kommunenes sentralforbund. Direktivforslaget er lagt på is, men ikke trukket tilbake.

Gjennomgående for regelverket som kommer til oss via EØS-avtalen er at det favoriserer nyliberalisme og konkurranseutsetting. Det er et paradoks når markedsliberalismens grunnidé er at markedskreftene pr. definisjon er overlegne og uovervinnelige. Like fullt er EU på ethvert område opptatt av å spikre markedets forrang fast ved lov.

Forutsigbar uforutsigbarhet

Et annet problem er avtalens egendynamikk, hvor EU er avsender og EFTA-statene mottakere. Avtalen er som en rulletrapp hvor EU styrer start- og stoppknappen. EFTA-statene har bare «negativ» innflytelse. De kan i forkant be om særlige tilpasninger av nye direktiver og forordninger, men tilpasningene handler stort sett om at EØS-tilsynet ESA erstatter EU-kommisjonen som kontrollerende myndighet. EFTA-landa kan også insistere på at et direktiv ikke hører hjemme i EØS-avtalen, at det ikke er «EØS-relevant». Som

regel er EU enig, men ikke nødvendigvis.

Hvis ett eller flere EFTA-land finner et direktiv helt uspiselig, er siste mulighet å hoppe av og bruke reservasjonsretten. Erfaringene etter et kvart århundre viser at det sitter langt inne å si nei. Når et direktiv først er innlemmet i EØS, er det gjerne slik at bordet fanger når EU-systemet produserer en endeløs strøm av endringsdirektiver og nye forordninger til det opprinnelige direktivet.

EØS-tilhengernes kronargument om at avtalen gir forutsigbarhet for næringsliv og myndigheter kunne hatt noe for seg hvis avtalen var statisk og ikke dynamisk. Dynamikken gjennom stadig mer inngående og detaljerte endringer fra EU sin side, og nye fortolkninger av reglene, gjør at den nettopp ikke er forutsigbar sett med norske øyne. Forutsigbarheten består i så fall bare i vissheten om at EU til enhver tid forbeholder seg retten til å utvide avtalen i sin favør.

En trussel mot arbeidsplassene

NHO, regjeringa og ledelsen i LO insisterer på at EØS-avtalen er avgjørende for eksporten og norske arbeidsplasser. Så lenge det er snakk om vareeksport er påstanden fullstendig grunnløs. Frihandelsavtalen mellom Norge og EU fra 1973 gjelder fremdeles og ligger som en ekstra golvplanke under EØS-avtalen. Den sikrer uhindret og tollfri vareimport og -eksport.

Unntak er jordbruksvarer og deler av fiskeeksporten. Tollvernet for jordbruket er en forutsetning for at vi i det hele tatt har et norsk jordbruk. Men i EØS-avtalens artikkel 19 ligger et vedvarende press for økt import av jordbruksprodukter fra EU. Sammen med andre faktorer bidrar dette til stadig færre, ikke flere, arbeidsplasser knytta til jordbruket.

For fiskeindustrien betyr avtalen at industriell bearbeiding av norskfanget fisk for eksport til EU straffes gjennom tollsatser, mens råfisk stort sett slipper toll. Resultatet er naturligvis at fisken går til Danmark og Polen for videre bearbeiding der. Det betyr tap av tusenvis av arbeidsplasser i distrikts-Norge.

For den kraftkrevende industrien er billig kraft hele forutsetningen for at den eksisterer. Ellers ville det vært uten mening å importere bauxitt fra Guinea og Jamaica til norsk aluminiumsproduksjon. Norsk tilslutning til EUs energiunion gjennom EØS-avtalen betyr uunngåelig at dette konkurransefortrinnet gradvis forsvinner. På dette og andre områder trykker ikke EØS-avtalen

norske arbeidsplasser, den setter dem i spill.

Ut av husmannstilværelsen

Bare tre små land i verden finner seg i at handel og samarbeid med EU foregår ene og alene på den ene partens premisser. Norge er dessverre ett av dem.

Derfor kalles EØS-avtalen ofte for en husmannskontrakt. EU behandler EFTA-statene på samme måte som de store gårdeierne behandlet husmennene på 1800-tallet. Husmennene måtte finne seg i betaling, pliktarbeid og lydighet for å leie jord og grunn. Men de kunne i det minste fritt omsette det overskuddet de sjøl produserte uten at storbonden forlangte bevis for at ikke noen i slekta hadde «subsidiert» produksjonen.

Husmennene våget sjelden å protestere og kreve stemmerett. Thranitterbevegelsen midt på 1800-tallet endra på det. Den ble raskt slått ned og ledere som Marcus Thrane satt i fengsel. Etter iherdig og tålmodig kamp ble det slutt på husmannsvesenet. Retten til å bestemme i eget hus er en ubøyelig kraft. Nå som den gang.

Note

- 1 «EU på agendaen i kommunesektoren», <https://www.ks.no/fagomrader/forskning-og-utvikling-fou/forskning-og-utvikling/fou-rapporter/eu-pa-agendaen-i-kommunesektoren/>

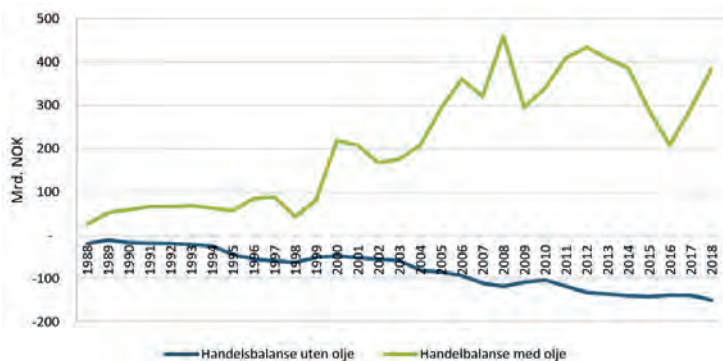
EØS-avtalen tjener EU

Handelen av fastlandsvarer med EU viser et årlig underskudd for Norge mellom 100 og 160 milliarder kroner de siste ti årene.

Av Morten Harper

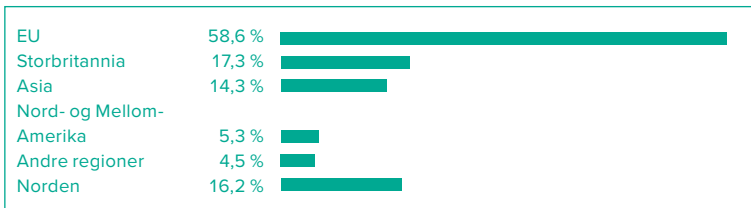
Frihandelen i EØS-avtalen er særlig til gunst for EU. Handelen med fastlandsvarer viser et årlig underskudd for Norge mellom 100 og 160 milliarder kroner de siste ti årene. Norsk næringsliv har tapt markedsandeler hjemme, og for få norske næringer utenom olje og gass samt oppdrett har vunnet markedsandeler på EUs indre marked.

Norge har fortsatt en positiv handelsbalanse mot EU når man medregner oljebaserte produkter, men den er synkende og uten det fossile er underskuddet økende. Norge importerte i 2020 varer fra EU for over 420 milliarder kroner når vi unntar skip og oljeplattformer. Samtidig eksporterte fastlands-Norge varer til EU for 260 milliarder. Altså et underskudd for Norge på 160 milliarder.

Norges handelsbalanse mot EU med og uten oljebaserte produkter 1988–2018, milliarder kroner. (Kilde: Menon Economics / SSB.)

Morten Harper er utredningsleder i Nei til EU

Andel av norsk vareeksport i 2020 til blant annet EU, Storbritannia og Asia. EU inkluderer også de nordiske EU-landene, og andelen for Norden er land både i og utenfor EU. (Kilde: SSB.)

EUs andel av norsk eksport har krympet

EØS-tilhengernes tradisjonelle hovedargument har vært at det meste av norsk eksport går til EU-land. At det er en betydelig handel mellom Norge og EU-området er naturlig, ut fra geografi, historie og økonomiske interesser. Denne handelen var også stor før EØS-avtalen ble inngått i 1992.

Hvor stor er norsk eksport til EU, etter at Storbritannia 31. januar 2020 gikk ut av unionen? I 2018 utgjorde EU 77 prosent av norsk vareeksport, inkludert olje og gass. I 2020 er denne andelen kraftig redusert til 58,6 prosent ifølge tall fra SSB.¹ Av en total eksport på 778,3 milliarder kroner, gikk 456,3 til EU og 134,8 til Storbritannia.

For eksporten av tjenester (for ikke-finansielle foretak) er EUs andel 41,7 prosent, og omtrent halvparten av dette går til nordiske land.²

Noter

- 1 «Utenrikshandel med varer», <https://www.ssb.no/utenriksokonomi/utenrikshandel/statistikk/utenrikshandel-med-varer>
- 2 «Utanrikshandel med tenester», <https://www.ssb.no/utenriksokonomi/utenrikshandel/statistikk/utanrikshandel-med-tenester>

Handler med EU uten EØS

Det er ikke noen markant forskjell i utviklingen av eksport til EU for land med eller uten en EØS-avtale.

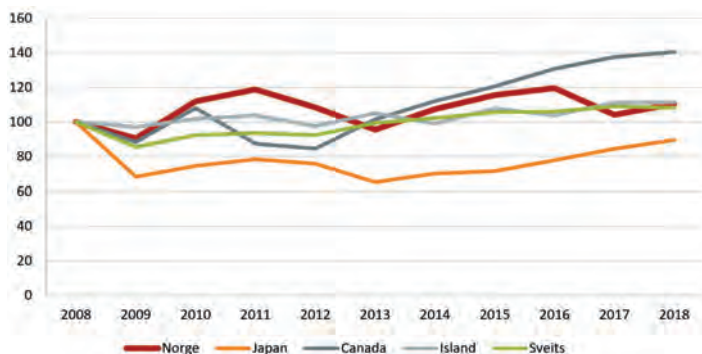
Av Morten Harper

95 prosent av EUs import kommer utenfra EØS, det vil si fra andre land enn Norge, Island og Liechtenstein. Over 150 land handler med EU uten en EØS-avtale. Med andre ord: nesten alle land som handler med EU gjør det.

EØS-land har ikke økt eksporten mer enn andre

Det er ikke noen markant forskjell i utviklingen av eksport til EU for land med eller uten en EØS-avtale. Menon Economics sammenligner i rapporten *Norge, EØS og alternative tilknytningsformer* fra, utgitt i september 2019, eksporten fra Norge og Island (begge i EØS) med Japan, Canada og Sveits i perioden 2008-2018. Canada, som frem til CETA-avtalen i 2017 ikke hadde noen handelsavtale med EU, har økt eksporten mest.

Island og Sveits har hatt relativt lik, flat utvikling i eksport til EU. Japan opplevde et fall etter finanskrisen, men volumet har igjen tatt seg opp siden 2013. Canada har opplevd en høyere vekst enn de øvrige landene siden 2012.

Indeksert utvikling i vareeksport til EU i volum, uten olje. Basisår 2008=100. (Kilde: Menon Economics / EU-kommisjonen.)

	CAGR 1973-1992	CAGR 1993-2012	Shortfall in 2012	CAGR 1993-2008	Shortfall in 2008
8 EU non-members Australia, Canada, Iceland, Japan, Norway, Turkey, Switzerland, US	3,3	4,1	2,1	5,5	+3,0
4 independents without EU agreements Australia, Canada, Japan, US	3,4	4,1	4,7	5,6	+1,0
4 countries with EU agreements Iceland, Norway, Turkey, Switzerland	3,1	4,0	6,2	4,6	-9,1

Eksportvekst for tre grupper land til EUs indre marked 1973-2012, sammenlignet i 1973US\$, fra *Myth and Paradox of Single Market*, 2016. (Kilde: OECD, Monthly Statistics on International Trade, Dataset: trade in value by partner countries, www.oecd.org/statistics)

EU importerer relativt store volum fra canadisk prosessindustri, og denne eksporten har økt markant mellom 2008 og 2018. I 2018 utgjorde primærvarer som matvarer, råmaterialer og energi 31 prosent av canadisk eksport til EU, mens varer fra prosessindustrien utgjorde 45 prosent. Norge har en betydelig mer råvarebasert eksport til EU enn det Canada har.

Varehandel med og uten avtale

Boken *Myth and Paradox of Single Market* (2016) fra den britiske tenketanken Civitas sammenstiller handelstall fra OECD gjennom 40 år, fra 1973-2012. Den viser at eksporten av varer til EU fra land med særskilte avtaler, deriblant EØS-landene Norge og Island, ikke har økt mer enn eksporten fra land som handler på grunnlag av WTO-regler.

Konkret sammenligner boken eksportutviklingen fra USA, Australia, Canada og Japan – som har handlet med EU uten en særskilt avtale – med utviklingen for Norge, Island, Tyrkia og Sveits. For begge gruppene av land var den årlige veksten litt over 3 prosent i perioden 1973-92, og rundt 4 prosent i 1993-2012.

På bar bakke uten EØS?

Norge har allerede en handelsavtale som uten EØS-avtalen gir tollfrihet for industrivarene, og laksetollen vil være uforandret.

Av Morten Harper

Dersom EØS-avtalen sies opp, skal handelsavtalen som ble inngått mellom Norge og EU for EØS igjen regulere handelen. Handelsavtalen fra 1973 sikrer tollfrihet for norske industrivarer til EU. Verken EØS-avtalen eller handelsavtalen omfatter tollfri handel med sjømat og landbruksvarer.

Siden Norge ikke er og aldri har vært del av EUs tollunion, blir tollkontrollene akkurat som i dag. For fersk eller kjølt laks, som er den fisken Norge eksporterer mest av til EU, vil tollene være uforandret: 2 prosent.

Handelsavtalen trer inn

EØS-avtalen var omstridt da den ble inngått. I stortingsproposisjonen den gangen fremhevet Brundtland-regjeringen at man uansett kunne falle tilbake på handelsavtalen av 1973 ved en oppsigelse av EØS: «Grunnen til at man ikke har besluttet å oppheve eksisterende avtaler ved inngåelsen av EØS-avtalen, er at man ønsker at de igjen skal kunne komme til anvendelse dersom en avtalepart sier opp EØS-avtalen...»¹

Kan EU si opp handelsavtalen hvis Norge sier opp EØS-avtalen? I teorien kan EU gjøre det, men det er lite sannsynlig av mange grunner. Norge har varer EU trenger, og vi er et kjøpesterkt marked. Derfor har EU selv økonomisk interesse i å opprettholde handelsforbindelsene omtrent som i dag. For de mange EU-landene som Norge handler med, vil det være ønskelig å ha handelsavtalen, mens Norge og EU forhandler om en ny eller oppdatert avtale. Handelsavtalen av 1973 omfatter ikke tjenester, og både Norge og EU vil trolig ønske å inngå en ny avtale for tjenestehandelen. EU selger i dag mer tjenester til Norge enn hva vi selger til EU.

En eventuell oppsigelse av handelsavtalen fra EUs side ville kreve enstemmighet blant EU-landene. Hvorfor skulle Sverige,

Tollen på laks er den samme med og uten EØS-avtalen.
(Illustrasjon: Eivind Formoe og Jan R. Steinholt / Nei til EU.)

Danmark, Tyskland, Polen, Frankrike og så videre med eksport for milliarder til Norge, ønske det?

WTO-forpliktelser

Det er heller ikke slik at forholdet står på bar bakke uten handelsavtalen. Både Norge og EU har forpliktet seg til å følge WTO-avtalen. EU har bundet seg til tollfrihet for om lag 30 prosent av alle varer. Særlig når det gjelder industrivarer er det meste av tollene avvirket. Også på sjømat har EU flere forpliktelser. Norge har et 40-talls tollfrie kvoter for over hundre ulike produkter, uavhengig av både EØS og handelsavtalen.

Note

1 St.prp. nr. 100 (1991-92), side 102.

Mytene om fiskeeksport uten EØS-avtalen

To seiglivede myter om norsk fiskeeksport gjentas av NHO og Sjømat-Norge i media så jamt og trutt at de fleste tror de er sanne.

Av Arne Byrkjeflot

De to mytene er:

- Uten EØS-avtalen vil toll på fisk øke.
- Uten EØS-avtalen vil fisken bli stående på grensa fordi veteri-næravtalen bortfaller.

Brexit motbeviser mytene

Norge er med og Storbritannia var med i frihandelsområdet EØS som består av EU- og tre EFTA-land. Storbritannia er første og eneste eksempel på at et land har meldt seg ut. Derfor er brexit-avtalen et utgangspunkt for å vurdere konsekvensene ved å gå ut av EØS-avtalen.

Samtidig må en være klar over at Storbritannia hadde et vesentlig dårligere utgangspunkt for sine forhandlinger enn Norge vil ha ved utmelding av EØS. Storbritannia var ikke bare med i det indre marked, landet var også med i tollunionen. Britene hadde ingen frihandelsavtale å falle tilbake på ved utmelding, slik Norge har. De hadde heller ikke handelsavtaler med andre land slik Norge har. I tillegg hadde Storbritannia mistet råderetten over sine rike fiskeressurser til EU. De måtte ikke bare forhandle om toll og markedsadgang, men også om å ta fisken tilbake.

Brexit ga mye bedre tollbetingelser enn EØS-avtalen

Brexit-avtalen gir full markedsadgang uten toll og uten kvoter på alle varer. Null toll på fisk og null toll også på bearbejdede fiskeprodukter. Til sammenligning har riktignok også Norge null toll

Arne Byrkjeflot er utreder i Nei til EU

Det flere arbeidsplasser bygd på norsk fisk i EU enn i Norge. EØS-avtalen er laget for EUs fiskeindustri, ikke for norsk foredlingsindustri. (Foto: Sjømat Norge.)

på rund hvit fisk. Men på laks er tollen den høyest mulige innafor EØS-avtalen, 2 prosent. På bearbejdede fiskeprodukter er den skyhøy. Eksempelvis 13 prosent på røkt laks. Derfor er det flere arbeidsplasser bygd på norsk fisk i EU enn i Norge. Tallet anslås til 26 000. Avtalen er laget for EUs fiskeindustri, ikke for norsk industri.

Hva sier jusen?

Nei til EU og mange med oss hevder at den såkalte bestefarsklausulen GATT artikkel XXIV, § 5 i WTO innebærer at når et land melder seg ut av et frihandelsområde så kan ikke tollene settes opp. EU godtar ikke dette prinsippet. Men de har likevel fulgt det under alle utvidelser av EU. Da for eksempel Polen gikk inn i EU, ble den tollfrie handelen Norge hadde hatt med Polen videreført som tollfrie kvoter til EU. Slike kompensasjonsavtaler ble inngått ved utvidelsene av EU i 1995, 2004 og 2007. Alle avtalene ble tatt inn i Frihandelsavtalen fra 1973. Det lar seg fint hevde at det her har oppstått en sedvanerett.

Men gjelder samme prinsipp når et land går ut av en frihandelsavtale?

Slik Storbritannia gjorde med brexit og Norge vil gjøre om vi sier opp EØS-avtalen. Brexit er første og eneste eksempel på en slik utmelding. Også her har EU godtatt å videreføre tollsatsene på 0 prosent. Også her har de godtatt å følge WTOs «bestefarsklausul».

Det var full tollfrihet på alle varer før brexit og det er full tollfrihet på alle varer etter brexit.

Så om vi sier opp EØS-avtalen så vil både WTO-avtalen og brexit tilsi at tollreglene vil fortsette som før.

Fullt mulig og sannsynlig å få en bedre avtale på fisk enn dagens EØS-avtale

Det er et faktum at de store handelsavtalene EU løpende inngår har bedre betingelser enn EØS-avtalen. Det gjelder både avtalen med Japan, Canada, Chile og Storbritannia. EØS-avtalen ga noen tolletelser på norsk fiskeeksport da den ble innført i 1994. Men i dag er den utdatert.

Problemer på grensa uten EØS og veterinæravtale?

I de første måneder etter brexit fikk vi se bilder av britiske trailere som sto fast på grensa mellom Dover og Calais. Britisk eksport til EU gikk drastisk ned i første kvartal 2021 (før den igjen økte i andre kvartal). De EU-vennlige kommentatorene frydet seg i avisspaltene. Hadde brexit skylda?

En viktig grunn til grenseproblemene var at den største befrakteren DFDS valgte å innføre nytt datasystem akkurat da brexit ble gjort gjeldende. Det fungerte ikke. Den viktigste grunnen til eksportfallet var det muterte viruset i Storbritannia som førte til at Frankrike stengte grensene.

Så er det sant at de mindre eksportørene hadde problemer med papirene. Brexit-avtalen ble inngått på julaften 2020. Det var ingen tid å forberede seg på. Det gikk bra for de store, men de små slet. Men nå flyter trafikken over Dover-Calais som før brexit.

Norsk eksport må også i EØS-avtalen gjennom grensekontroll

Norge har allerede toll på laks og mange andre fiskeprodukter, og er vant med grensekontroll. Norske eksportører har fullt grep på de papirer (nesten alt digitalt) som kreves. Norske eksportører av fisk er stort sett store profesjonelle bedrifter.

Mens Storbritannia ikke har hatt grensekontroll til EU siden 1972 og britisk fiskeindustri består av mange små bedrifter. Det tar sin tid å lære seg dokumentarbeidet. De store løste det raskt. De små brukte lengre tid, og det koster mer i forhold til eksportverdien.

1/3 av sjømaten sendes utenfor EU

De Factos konklusjoner i rapporten *Eksport og eksportmuligheter utenfor EU (2021)* om norsk sjømatnæring:

- Handelen med sjømat baseres på handelsavtaler / tolltariffer, et system for myndighetsgodkjenning av eksportører og importører, og at eksportørene har nødvendige fangst- og helsesertifikater. Mattilsynet er norsk myndighet, og ifølge næringen har ikke Mattilsynet nok ressurser til å ivareta dette ansvaret på en effektiv måte.
- **Når eksportører og importører er godkjent av landenes myndigheter, og nødvendig, avtalt dokumentasjon er på plass, er det ingen rapporter om at forsendelser av norsk sjømat har møtt problemer eller forsinkelser på grensene.** Det er i begge parters interesse at transportene skjer så raskt og effektivt som mulig.
- Norsk sjømat er etterspurt og ettertraktet i de fleste markeder, og næringen mener potensialet for videre vekst er stort. Det er et stort press for å få tilgang på flere kvoter og konsesjoner for å kunne øke produksjonen i Norge. **Et flertall av de viktigste vekstmarkedene ligger i dag utenfor EU.**
- Norsk sjømat møter i liten grad tollbarrierer og handelshindringer, og i den grad de eksisterer er de sjelden rettet mot norsk eksport særskilt. Norge inngår stadig flere frihandelsavtaler med nulltoll på varer (inkludert sjømat).
- **All norsk sjømat blir i dag solgt til priser som gir høy inntjening og avkastning for produsentene. Lønnsomheten i sjømatnæringen er to-tre ganger så høy som for gjennomsnittet i norsk næringsliv.**
- Med en aktiv politikk for mer videreføring i Norge kan verdiskaping og antall arbeidsplasser mangedobles.

Vil veterinæravtalen med EU forsvinne uten en EØS-avtale?

Det var ikke EU som nektet Storbritannia å fortsette med felles regler for godkjenning av varer inklusive fisk. Det var Storbritannia som ville ha retten til å vedta sine egne regler.

Med to land har EU inngått avtale uten veterinær grensekontroll. Det er Færøyene og Sveits. Det er rett og slett vanskelig å forstå hvorfor EU skulle innføre veterinær grensekontroll mot Norge. Regelverket er prikk likt, og det er ingen problemer med å kopiere EUs veterinære regelverk om Norge ønsker det.

Grensekontrollen blir digital og forenkles

EU-UK frihandelsavtalen artikkel 106 (Simplified customs procedures) sier at hver part skal fremme ordninger som forenkler formalitetene slik at medgått tid reduseres. Frihandelsavtalen mellom Norge og Storbritannia innfører bruk av elektroniske dokumenter, kontrakter og signaturer, noe som tillater at varer flyttes «sømløst» over grensene.

Det er land med fiskeressurser som er den sterke parten i forhandlinger om fisk

Fisk er en mangelvare på verdensbasis. Det sier jo laksenæringen sjøl når de legger fram sine planer om femdobling av produksjonen. EU er verdens største importør av fisk med en sjølforsyningsgrad på 43 prosent. På våre to viktigste fiskeslag laks og torsk er EUs sjølforsyningsgrad henholdsvis 18 og 9 prosent. 26 prosent av all fiskeimport til EU er fra Norge. Og EU har bygd opp en stor fiskeindustri med 26 000 arbeidsplasser bygd på norsk fisk.

EU-tilhengerne må ha liten tiltro til rasjonell tankegang hos sine forbilder. EU vil selvsagt ikke at fisken deres befolkning skal spise og industrien videreforedle skal få et lengre opphold på grensa.

Økonomer flest er også enige om at i et marked med større etterspørsel enn tilbud bæres eventuell toll av kjøper, ikke av selger. Å legge på ekstratoll på norsk fisk vil rett og slett svekke konkurranseevnen til EUs fiskeindustri og øke matvareprisene.

Storbritannias nye handelsavtaler

Etter brexit har Storbritannia inngått en handels- og samarbeidsavtale med EU, og i juli signerte også Norge en ny avtale med britene.

Morten Harper, utredningsleder i Nei til EU

På julaften 2020 ble Storbritannia og EU enige om den nye handels- og samarbeidsavtalen. Den trådte midlertidig i kraft 1. januar 2021, og endelig i kraft 1. mai etter godkjenningen i EU-parlamentet og Ministerrådet. Det er en omfattende avtale, og på mange måter er den balansert. Den danske regjeringen har oppsummert avtalen slik i et notat til Folketinget:

«På baggrund af ovenstående er det sammenlagt vurderingen, at aftalen mellem EU og Storbritannien er udtryk for et rimelig kompromis, der på den ene side sikrer et samarbejde, der er så tæt som muligt i lyset af de stærke britiske ønsker om et brud med EU, og på den anden side ikke giver Storbritannien urimeelige fordele til skade for danske interesser – ikke mindst ift. fair konkurrence og dermed dansk vækst og beskæftigelse.»¹

Håndheving og tvisteløsning

Avtalen har et system for håndhevelse og tvisteløsning. Britene er ikke underlagt EU-domstolen, og det opprettes en egen tvisteløsningsmekanisme der partene er likeverdige. Partnerskapsrådet og underutvalg på de ulike sektorene står for dialog, overvåking og implementering. Hvis dette ikke fører frem, kan begge parter kreve at en sak legges frem for det uavhengige voldgiftspanelet, som avgjør spørsmålet med bindende virkning. Ved manglende overholdelse av avtalen kan voldgiftspanelet tillate at den andre parten suspenderer deler av avtalen.

Fri varehandel

Storbritannia har gått ut av EUs indre marked. Likevel er handelen med alle varer mellom Storbritannia og EU uten toll eller kvoter,

Storbritannia har gått ut av EU og det indre markedet, men det er fortsatt full frihandel for varer til og fra EU. (Foto: EU 2020.)

inkludert sjømat. Varehandel skal være så fri for hindringer som mulig. Avtalen har regler om tekniske handelshindringer, sanitære og fytosanitære tiltak (dyre- og plantehelse), samt et bredt og frivillig samarbeid om reguleringer.

Det er grensekontroll av varer og eksportsertifikater for matvarer. Men Storbritannia og EU skal tilstrebe samsvarende produktkrav. Dessuten er det gjensidig anerkjennelse for sertifisering av medisiner, kjemikalier, økologiske produkter, kjøretøy og vin. Tollkontroll er innført, slik Norge har allerede i dag, med fremtidig samarbeid om forenklinger.

Handel med tjenester

Avtalen omfatter også tjenester, men her er det ikke full frihandel. Bestemmelser fastsetter ikke-diskriminering av utenlandske tjenesteytere og markedsadgang. Partene kan ikke kreve at tjenesteytere etablerer seg i landet.

Det er ikke lenger fri flyt av arbeidskraft. EU-borgere likestilles i stor grad med borgere fra andre land. Avtalen her et system med «midlertidig personbevegelse for tjenesteytere» og en ramme for gjensidig godkjenning av yrkeskvalifikasjoner. Det er vertslandets regler som gjelder. Storbritannia har innført et eget poengbasert system for arbeidsinnvandring.

Avtalen tilrettelegger for digital handel, datastrømmer og utveksling av personopplysninger. Den skal ivareta intellektuelle eiendomsrettigheter (IPR). Storbritannia deltar ikke den europeiske

patentdomstolen eller EUs enhetspatent. Finanstjenester ble overlatt til videre forhandlinger, men EU og Storbritannia har per september 2021 ikke inngått noen endelig avtale om sektoren. London er fortsatt Europas største senter for finanshandel.

«Rettferdig konkurranse»

Avtalen har også bestemmelser om såkalt rettferdige konkurranse innenfor blant annet statsstøtte, konkurranseområdet, arbeidsvilkår og sosial beskyttelse, miljø og helse, klima og skatt.

Storbritannia er ikke lenger underlagt EUs statsstøtteregler, og kan støtte næringslivet etter sine egne regler. Avtalen har likevel et rammeverk som skal sikre «sammenlignbare» støtteregimer, med et eget tilsyn og slike saker kan håndheves direkte for britiske domstoler. Avtalen åpner på dette området for ensidige beskyttelsestiltak.

Fiskeriforvaltning

Storbritannia forlater EUs felles fiskeripolitikk, og EU-hav (12 til 200 nautiske mil) blir igjen britisk hav. Det er en overgangsperiode frem til 30. juni 2026. Britene skal gradvis få fiske mer i sin egen sone tilsvarende 25 prosent av verdien av det EU fisker i dag. 15 prosent overføres i 2021. Nivået i reduksjon for EUs andel varierer mellom fiskebestandene.

Utenfor energiunionen

Storbritannia er ikke underlagt EUs energibyrå ACER og ikke lenger del av energiunionen. Avtalen har bestemmelser som gir fortsatt integrert energisystem for hele den irske øy. Dessuten er det gjensidig adgang til partenes energimarked både for elektrisitet og gass gjennom eksisterende og fremtidige forbindelser. Hva dette betyr for Northconnects status som prioritert EU-prosjekt er ikke opplagt.

Transport

For luftfart er det ikke endringer for flyvninger mellom Storbritannia og EU. Det er ikke lenger fritt frem med kabotasje, det vil si å fly innenriks i hverandres områder. På veitransporten er det også fortsatt fri internasjonal transport mellom partene. Adgangen til kabotasje er begrenset (1 tur innen 7 dager). Det er åpen adgang til jernbanemarkedene som før. «Eurotunnelen» er regulert i en egen

avtale mellom Storbritannia og Frankrike. På sjøtransport er det gjensidig markedsadgang.

Programsamarbeid

Storbritannia deltar fortsatt i EUs forskningsprogram Horizon Europe. Britene har ikke ønsket å delta i utdanningsprogrammet Erasmus+, og vil i stedet ordne studentutvekslingen bilateralt. Britene betaler for programdeltagelsen på vanlig måte (ut fra BNP). Storbritannia betaler ingen «EØS-midler».

Handelsavtalen mellom Norge og Storbritannia

I juni 2021 inngikk Norge en ny handelsavtale med Storbritannia, som har mye av det samme innholdet som britenes avtale med EU. Avtalen viser at det er mulig å forhandle frem handelsavtaler som gir minst like god tilgang for norsk eksport som EØS-avtalen. Storbritannia er det landet Norge eksporterer mest til. Avtalen er forhandlet frem av Norge, Island og Liechtenstein. Det fjerde EFTA-landet Sveits har tidligere inngått egne avtaler med britene.

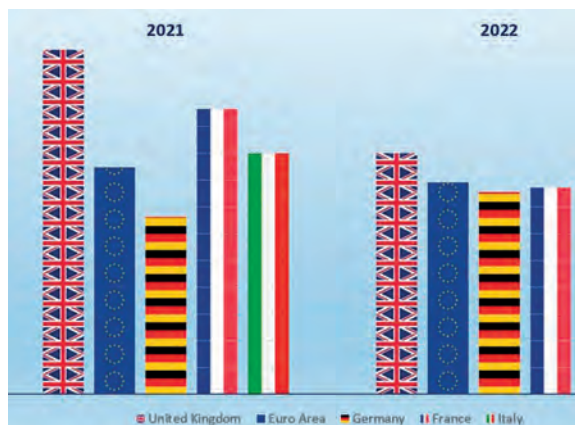
Tollfriheten for industrivarer, som Norge har hatt til Storbritannia i over 60 år, er videreført. Det skal være enkle prosedyrer for fortolling. Alle tidligere tollpreferanser for sjømat er også videreført. I forhold til EØS gir den nye avtalen forbedret markedsadgang for hvitfisk, reker og flere andre sjømatprodukter. Fiskeri- og sjømatminister Odd Emil Ingebrigtsen beskriver avtalen slik: «Dette er en betydelig styrking av rammebetingelsene for sjømatindustrien»². Regjeringen opplyser videre at «Norge har også oppnådd forenklinger i kvoteregimet sammenliknet med kvoteregimet Norge har til EU»³.

Det er avtalt et rammeverk for samarbeid på det veterinære området. Storbritannia innfører veterinær grensekontroll fra 1. januar 2022, men man skal samarbeide slik at handelen flyter så godt som mulig. Den norske eksporten skal ha de samme vilkår som eksport fra EU.

Regjeringen har gitt innrømmelser på import som er negativt for norsk landbruk. Det ser ut til at storfe, sau, lam og for det meste ost er skjermet. Men Norge har gitt Storbritannia totalt 26 kvoter på svin, kylling, egg og frukt og grønt (blant annet jordbær og salat). Bondelaget kommenterer dette slik: «Det er bekymringsfullt fordi dette er sensitive markeder der selv mindre innrømmelser kan ødelegge markedsbalansen»⁴.

	Avtalen mellom UK-EU	EØS-avtalen	Handelsavtalen 1973
Uavhengig overvåkingsorgan	NEI	JA	NEI
Overført myndighet til EU-byråer direkte eller indirekte	NEI	JA	NEI
Fortløpende innføring av EU-regler (indre marked)	NEI	JA	NEI
Tollfrihet alle varer, uten kvoter	JA	NEI	NEI
Tollfrihet industri-varer	JA	JA	JA
Tollfrihet bearbeidet fisk	JA	NEI	NEI
Tollfrihet landbruksvarer	JA	NEI	NEI
Fri flyt av kapital	JA	JA	NEI
Fri flyt av tjenester	NEI	JA	NEI
Fri flyt av arbeidskraft	NEI	JA	NEI

Tabellen sammenligner avtalen mellom Storbritannia og EU med EØS-avtalen og Handelsavtalen av 1973.

Ifølge Det internasjonale pengefondet IMF blir det mer økonomisk vekst i Storbritannia enn i eurolandene. (Grafikk: Facts4EU.org)

Avtalen omfatter også tjenester og investeringer. Enkelte bestemmelser på disse områdene er kritisert for at de kan begrense muligheten for fremtidig politisk styring. Markedsadgangen som er gitt kan ikke begrenses, unntatt sektorer der det er tatt forbehold i avtalen som helsetjenester og offentlig utdanning. I tillegg til denne frys-bestemmelsen er det også såkalte skrallleklausuler. Nasjonale reguleringer skal ikke endres i en mer restriktiv retning, så fremt det ikke er avtalt unntak. Eventuell uenighet om en ny norsk regulering bryter med avtalen, blir et politisk spørsmål mellom partene.

Britenes eksport til EU har økt siden brexit

Den økonomiske situasjonen i Storbritannia og handelsutviklingen etter brexit er et tema der nyhetsmeldingene svinger i ulike retninger. NRK kunne i september fortelle at «mangel på sjåfører gir tomme butikkhyller»⁵, mens NTB i august meldte om «kraftig vekst i britisk økonomi»⁶. Sjåførmangel er ikke er rent britisk fenomen. Tyskland mangler nesten like mange sjåfører.⁷ Lav lønn og dårlige arbeidsvilkår er hovedårsaken til sjåførmangelen i Europa.

Det internasjonale pengefondet IMF presenterte i juli sine oppdaterte økonomiske prognoser World Economic Outlook⁸ der forventet økonomisk vekst (økt brutto nasjonalprodukt, BNP) for Storbritannia i 2021 og 2022 er høyere enn i EUs tre største økonomier Tyskland, Frankrike og Italia. Prognosen for Storbritannia er også høyere enn gjennomsnittet for alle eurolandene.

Prognose BNP	2021	2022
Storbritannia	7 %	4,8 %
Euro-området	4,6 %	4,3 %
Tyskland	3,6 %	4,1 %
Frankrike	5,8 %	4,2 %
Italia	4,9 %	4,2 %

Kilde: IMF, World Economic Outlook

Storbritannias bruttonasjonalprodukt ble kraftig redusert i pandemiåret 2020, slik det også falt i EU. Ifølge IMF var nedgangen i Storbritannia 9,8 prosent, mens den var 10,9 i Spania og 8,9 i Italia. Selv om Storbritannia forlot EU 31. januar 2020, gjaldt fortsatt reglene for EUs indre marked i en overgangsordning hele dette året. Det tilsier også at den økonomiske nedgangen i 2020 ikke har sammenheng med brexit.

I august kom Office for National Statistics, britenes SSB, med handelstallene for årets andre kvartal.⁹ Eksporten til EU har økt 26,3 prosent i verdi fra første kvartal (edle metaller unntatt). Både i mai og juni var eksporten større enn den var før britene forlot EU.

Noter

- 1 Den danske regjeringens notat til Folketinget om Brexit-avtalen, 04.01.21, side 12.
- 2 «Inngår historisk frihandelsavtale med Storbritannia», 04.06.21, <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/inngar-historisk-frihandelsavtale-med-storbritannia/id2857147>
- 3 «Ny frihandelsavtale styrker rammebetingelsene for sjømatindustrien», 04.06.21, <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/ny-frihandelsavtale-styrker-rammebetingelsene-for-sjomatindustrien/id2857159>
- 4 «Vi har ikke en kilo eller en liter å gi», 04.06.21, <https://www.bondelaget.no/nyhetsarkiv/vi-har-ikke-en-kilo-eller-en-liter-a-gi>
- 5 «Mangel på sjåfører gir tomme butikkhylle i Storbritannia», 04.09.12, <https://www.nrk.no/urix/leveringskrise-i-storbritannia-1.15630361>
- 6 «Kraftig vekst i britisk økonomi», 12.08.21, <https://www.smp.no/ntb/utenriks/2021/08/12/Kraftig-vekst-i-britisk-%C3%B8konomi-24410040.ece>
- 7 «Deutschland fehlen 80.000 LKW Fahrer», 19.09.21, <https://deutschland-aktuell.net/deutschland-fehlen-80-000-lkw-fahrer/>
- 8 IMF 27.07.21, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2021/07/27/world-economic-outlook-update-july-2021>
- 9 ONS 12.08.21, <https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/bulletins/uktrade/june2021>

Sveits satte foten ned for «dynamisk» avtale med EU

Vanskeligst for sveitserne å akseptere var EUs krav om å avskaffe det særlige lønnsvernet og reguleringen av utenlandske selskaper.

Av Jan R. Steinholt

I sju år forhandlet EU og Sveits om en rammeavtale. I løpet av 2018 gikk forhandlingene i stå på tre vesentlige områder. Det gjaldt lønnsbeskyttelse for utstasjonert arbeidskraft, om hvorvidt direktivet om EU-borgerskap er del av den frie bevegelsen for personer, og om EU-forbudet mot statsstøtte. Våren 2021 fikk Sveits nok, og trakk seg fra forhandlingene.

Forslaget til rammeavtale berører på langt nær alle de omkring 120 bilaterale avtalene mellom Sveits og EU. Rammeverket skulle omfatte fem eksisterende avtaler om luftfart, transport, landbruk, fri bevegelse av personer og tekniske handelshindringer.¹

På disse områdene skulle avtalen sikre en halvautomatisk tilpasning til EU-regelverket, det vil si at Sveits må tilpasse sin lovgivning hver gang EU reviderer eller innfører nye rettsakter. Sveits skulle likevel beholde retten til å avvise lovendringer. Systemet minner altså sterkt om den dynamiske EØS-avtalen vi er del av: EU-lovgivning blir absorbert på løpende bånd, men de tre EFTA-statene kan stanse innføring av enkelte rettsakter ved å reservere seg (vetoretten).

Sjølråderett som sveitsisk tradisjon

For sveitserne har suverenitetsvernet alltid stått sentralt i alle utenrikspolitiske anliggender. En ting er utstrakt økonomisk samarbeid over grensene, politisk integrasjon er noe helt annet. Sveits sine avtaler med EU har ikke en tilsynsmyndighet eller domstol.

Det føderale sveitsiske utenriksdepartementet gjorde opp regning uten vert da det i 2018 ville underlegge Sveits den «ukrainske»

modellen, en modell som innebærer at en påstått upartisk voldgiftsinstans trer inn istedenfor EU-domstolen ved konflikt. Føderasjonsrådet framstilte den endatil som et gjennombrudd i forhandlingene med EU. Den britiske statsministeren Theresa May gikk med på en lignende modell sommeren 2018. Det var denne løsningen som var uspiselig for Boris Johnson og den harde fløyen i det konservative partiet i Storbritannia, og som i 2019 førte til Theresa Mays avgang. Johnsons regjering fikk avverget denne humbuginstansen da handels- og samarbeidsavtalen med EU ble inngått julaften 2020.

Sveitsisk UD hevdet i 2018 at avtalemodellen for Sveits var minst like god som den britiske. Men etter at britene vendte tommelen ned, ble rammeavtalen umulig å selge inn til de sveitsiske parlamentarikerne, for ikke å snakke om det sveitsiske folket, sjøl om splittelsen er stor i nesten alle partier og delvis i Føderasjonsrådet (regjeringa).

Føderasjonsrådets utenrikspolitikere og EUs forhandlere gjorde en kardinalfeil ved å undervurdere sveitsernes uavhengige tradisjon og historie. I 1992 sa sveitserne etter en folkeavstemning nei til EØS-avtalen og EFTA-domstolen av lignende grunner. Også den gangen anbefalte Føderasjonsrådet et ja. Selv medlemskap i FN satt langt inne for sveitserne. Landet ble først med i de Forente Nasjoner i 2002, etter en forutgående folkeavstemning.

Enhver sveitsisk regjering må forholde seg til denne rotfesta skepsisen til å la overnasjonale organer blande seg i sveitsiske anliggender. Det føderale utenriksdepartementet i Bern lot EU tøye strikken farlig langt inntil sveitsiske myndigheter fant det tryggest å si stopp.

Slår ring om lønnsvern mot sosial dumping

Vanskeligst å svelge for sveitserne var EUs krav om å avskaffe det særlige lønnsvernet og åttedagersregelen for utenlandske selskaper. Regelen innebærer at selskaper må registrere seg og sine ansatte åtte dager før de kan utføre oppdrag i Sveits. Lønns- og arbeidsbestemmelser skal følge sveitsiske vilkår og boforholdene skal holde sveitsisk standard. Utstasjonering kan være på maksimalt 90 dager, og arbeidsgiver må kunne vise til at sveitsisk arbeidsformidling ikke har kunnet tilby lokal arbeidskraft med fast opphold i landet.²

Ved arbeidsopphold av lengre varighet, må en søke kantonen («fylket») om arbeidstillatelse og framvise en arbeidskontrakt.

Fakta om Sveits og EU

- Sveits er fullverdig medlem av frihandelsforbundet EFTA sammen med Island, Liechtenstein og Norge.
- Landet er EUs fjerde største handelspartner (etter Storbritannia, USA og Kina).
- I 1972 inngikk Sveits og EU (EF) en frihandelsavtale av tilsvarende slag som den Norge har.
- I 1992 stemte sveitserne nei til å bli med i EØS.
- Siden har sveitserne holdt 11 folkeavstemninger om forskjellige sider ved relasjonene til EU.
- I 2000 aksepterte 2 av 3 sveitsere i en folkeavstemning de nye bilaterale avtalene mellom Sveits og EU.
- I 2005 sa sveitserne ja til å bli del av Schengen-området i en folkeavstemning.
- Sveits har omkring 120 bilaterale avtaler med EU. Avtalene er delt opp i to større pakker. Pakke 1 omhandler forbindelsene med EUs indre marked. Ingen av delområdene kan sies opp uten at hele pakke 1 opphører («giljotinklausulen»).
- Pakke 2 dreier seg om Schengen, sikkerhetssamarbeid og en rekke områder som ikke inngår i pakke 1.
- I 2012 erklærte EUs Råd at det ikke ville bli inngått flere («statiske») bilaterale avtaler med Sveits hvis det ikke ble oppnådd enighet om et nytt og mer dynamisk rammeverk som minner om EØS.
- Etter at forhandlingene gikk i stå, trakk Sveits seg ut våren 2021.

Arbeidsgiver må bevise at det ikke er snakk om et såkalt postkasseselskap. Varierende etter bransje og i hvilken sveitsisk kanton arbeidsoppdraget finner sted, må virksomheten som skal bruke utenlandsk arbeidskraft sette inn et depositum på en konto hos sveitsiske myndigheter. Depositumet skal dekke lønn, skatter og avgifter knyttet til oppdraget. Depositumet frigis når oppdraget er fullført og alle forpliktelser er oppfylt.

Et felles kontrollsystem fra myndigheter, fagbevegelse og arbeidsgiverorganisasjoner sikrer mot sosial dumping og muliggjør effektiv lønnskontroll på arbeidsplassene. Slike nasjonale restriksjoner og lønnsvern for arbeidstakere vil ikke EU ha noe av på sitt

indre arbeidsmarked.

Her viker ikke sveitsisk fagbevegelse en tomme, noe både arbeidsgiverorganisasjonene og det ellers EU-positive sosialdemokratiske partiet er nødt til å forholde seg til.

For Sveits er det like uaktuelt å undergrave sikringsvernet ved å la utenlandske bemanningsbyråer få frie tøyler. Sveits tillater ikke utenlandsregistrerte bemanningsbyråer å operere i landet. Slike begrensninger går på tvers av en rekke EU-direktiver og forordninger, som Vikarbyrådirektivet og Tjenestedirektivet.

Straffeekspedisjon fra EU

Umiddelbart etter bruddet i forhandlingene ugyldiggjør EU den gjensidige godkjenninga av medisinalprodukter. Med det annullerte EU også overgangsreglene motpartene var enige om skulle gjelde under pandemien.³

EU intensiverer presset ved å gjøre det klart at en rammeavtale er en forutsetning for inngåelse av nye bilaterale avtaler med Sveits. Truslene har så langt ikke fått sveitsiske myndigheter til å bøye av. Imidlertid har regjeringa i Bern bedt parlamentet frigi 1,3 milliarder sveitserfranc (12 mrd. kroner) som et av to utestående «tilknytningsbidrag» som skal utjevne forskjeller innen EU, det vil si tilsvarende EØS-midlene fra Norge.⁴ Sveits blokkerte utbetalingene etter at EU i 2019 trakk tilbake sin godkjenning av den sveitsiske børsen. Nå vil sveitserne betale i et forsøk på å myke opp det framtidige forhandlingsklimaet, ikke minst for å sikre fullverdig deltakelse i forskningsprogrammet «Horizon Europe». EU har midlertidig utestengt Sveits fra programmet som straff, en beslutning som bryter inngåtte avtaler. I skrivende stund er det uvisst om parlamentet vil godta anmodninga fra regjeringa. I mellomtida er sveitsernes deltakelse i programsamarbeidet redusert til det som gjelder for andre ikke-assosierte tredjeland.

For EU er det foruroligende at Sveits har inngått store forsvars- og datakontrakter med USA og Kina istedenfor å velge europeiske leverandører, slik mange tok for gitt at landet ville. Ved å vrake Airbus, Dassault og Eurofighter til fordel for amerikanske Lockheed Martin, pådrar Bern seg irritasjon hos sine mektige naboer i Paris, Roma og Berlin.

Om det er utenriks- og forsvarsdepartementene i Bern som ikke snakker sammen, eller om det er en bevisst reaksjon på at EU

ikke viser antydning til å komme sveitserne i møte, skal være usagt. Demonstrativt eller ikke, Sveits har tydeliggjort at det ikke er noen selvfølge at landet har den europeiske storindustrien som førstevalg ved store offentlige innkjøp.

Transittland for strøm

Andre innenlandske aktører presser på i motsatt retning. Én blant flere aktuelle nye avtaler med EU – som nå er lagt på is – er en strømvtalesom langt på vei er basert på prinsippene i energiunionen. Det sveitsiske Statnett, Swissgrid, beklager forhandlingsbruddet med EU og sier at manglende koordinering med EUs flytbaserte markedsregler vil by på «store utfordringer» på grunn av landets 41 utenlandsforbindelser til Italia, Østerrike, Frankrike og Tyskland. Sveits har i likhet med Norge lenge hatt et liberalisert strømmarked. Til forskjell fra Statnett er Swissgrid ikke et statseid foretak, men eies av en rekke offentlige og private kraftselskaper som kan ha underliggende økonomiske motiver.

Swissgrid klager over det sveitsiske «utenforskapet» selv om selskapet aktivt deltar i felleseuropeiske samarbeidsorganer. Nettverksoperatøren antyder at Swissgrid kan bli støttet ut fra Det europeiske nettverket av systemoperatører, ENTSO-E. Denne politiserte krisemaksimeringa har neppe hold i virkeligheten, ettersom ENTSO-E omfatter systemoperatører (TSO-er) fra 40 europeiske land, hvorav ti befinner seg utenfor EØS-området. Swissgrid inngår som en av elleve TSO-er i den regionale sikkerhetskoordinatoren TSCNET. I motsetning til Norge, er Sveits også et transittland for elektrisitet mellom for eksempel Bayern og Italia.

Gjennom en egen sveitsisk klausul har Swissgrid inngått privatrettslige avtaler med naboland som Italia, og på den måten hekta seg på mange av reglene for grensekryssende kraftflyt.

Isfronten varer neppe evig

Uvissheten om hva som skjer videre er stor på begge sider. Det er tydelig at EU er lei av å innvilge særordninger for unionens nærmeste handelspartnere, noe også EØS-statene får merke. Oppsetsige tredjeland er sand i maskineriet for det interne unionsprosjektet, og svekker bildet av EU som en mektig global aktør ingen land tør si nei til.

Hos sveitsiske myndigheter råder en viss frustrasjon. Deler

Avvisningen av EUs krav var en seier for sveitsisk fagbevegelse, som ikke ville vike en tomme i sikringsvernet av arbeidslivet. (Illustrasjonsfoto fra en annen demonstrasjon: Schweizerischer Gewerkschaftsbund, SGB.)

av det politiske miljøet og næringslivet er tilbøyelige til å gi etter for EU, mens andre deler, og ikke minst fagbevegelsen, er imot. Kraftene som innerst inne vil at Sveits skal bøye kne, vet samtidig at de sannsynligvis ville gå på et nederlag i en folkeavstemning. Og i Sveits blir det ingen rammeavtale før den er godkjent i en folkeavstemning, uansett hva politikerne vil.

Verken Sveits eller EU er tjent med en isfront over tid. Tøværet kan komme i løpet av høsten.

Noter

- 1 «Das steht in Rahmenabkommen», <https://www.tagblatt.ch/wetter/wetter-schweiz/das-steht-im-rahmenabkommen-ld.1076762>
- 2 «Guidelines for completing the registration form for employees posted to Switzerland» fra Det føderale sveitsiske justis- og politidepartementet, https://www.olma-messen.ch/sites/default/files/2017-03/Guidelines_for_completing_the_registration_form_for_employees_posted_to_Switzerland.pdf
- 3 «EU-Schweiz: Gegenseitige Anerkennung von Medizinprodukten nicht mehr gültig», https://ec.europa.eu/germany/news/20210527-eu-schweiz_de
- 4 «Über 1,3 Milliarden Franken: Wann fließen die Kohäsionsgelder an die EU?», <https://www.solothurnerzeitung.ch/schweiz/kohaesionszahlung-ueber-13-milliarden-franken-wann-fliesen-die-gelder-nun-an-die-eu-ld.2173038>

Handelsavtaler i øst og vest

EUs handelsavtaler med Japan og Canada gir bedre tollvilkår enn hva norsk sjømat har for eksport til EU i dag.

Av Morten Harper

EUs handelsavtale med Canada (CETA) trådte midlertidig i kraft i september 2017, og det meste av avtalen er gjort gjeldende i påvente av godkjenning i alle EU-landene. Handelsavtalen med Japan (EUJEPA) trådte i kraft i februar 2019. Avtalene har blitt kritisert for en markedsliberalistisk agenda og å gi store selskaper mye albuerom. På den andre siden mener EU, Canada og Japan at avtalene gir økonomiske gevinster.

Fjerner tollsatser

Rapporten *Norge, EØS og alternative tilknytningsformer* fra Menon Economics, utgitt i september 2019, vurderer EØS-avtalen opp mot avtalene EU har inngått med Canada og Japan.

CETA-avtalen har blant annet som mål å eliminere alle tollsatser mellom Canada og EU-landene i løpet av 7 år, også på sjømat. EU og Canada forplikter seg til å ikke behandle varer de importerer fra hverandre mindre gunstig enn varer som er produsert innenlands. Avtalen omfatter også tjenestehandel, og oppfordrer til samarbeid om reguleringer og standarder.

Avtalen mellom EU og Japan vil gradvis eliminere tollsatser over en periode på 15 år. Avtalen har ellers mange likhetstrekk med CETA. Menon Economics skriver i rapporten:

«Begge avtalene inneholder betydelige innrømmelser for EUs del, noe som åpner opp for at det også kan være mulig å få til lignende innrømmelser fra EU i andre avtaler.»¹

Norske eksportnæringer

Menon-rapporten vurderer hvilken betydning en overgang fra EØS-avtalen til en handelsavtale av samme type som CETA/EUJEPA vil ha for de ulike norske eksportnæringene. EØS-avtalen har begrenset betydning for eksport av olje, gass og råvarer, og

To av de store handelsavtalene EU har inngått de senere årene er med Canada (øverst) og Japan. (Illustrasjoner: EU.)

rapporten ser derfor på næringer utenom olje og gass.

Sjømat

Både CETA og EUJEPa gir over tid nærmest full tollfrihet på sjømat. Menon Economics skriver:

«Sett opp mot EØS-avtalen vil disse avtalene derfor kunne gi bedre tollvilkår for norske eksportører til EU.»²

Det er ikke en fullstendig harmonisering med EUs regelverk på det veterinære området, men CETA fastsetter at Canada og EU skal strømlinjeforme importen der det er viktigst. Det skal da ikke være behov for å klarere om varen følger gjeldende veterinære bestemmelser på grensen før den importeres. Kontrollen på grensen skal begrenses til 15 prosent av sjømaten som eksporteres mellom de to landene.

Prosessindustrien

Prosessindustrien produserer varer som i all hovedsak er sikret tollfrihet gjennom avtaler som CETA og EUJEPa. Menon påpeker at denne industrien er sårbar for handelskonflikter med tredjeland. Det er vanskelig å vurdere om EØS-avtalen gir et bedre vern mot slike hendelser enn Canada og Japans avtaler, ettersom slike konflikter i stor grad reguleres gjennom avtaleverket i WTO.

Teknologiindustrien

Teknologiindustrien har full tollfrihet med en CETA-avtale. Håndtering av industrielt rettsvern vil også stort sett ivaretas gjennom

disse avtalene. Håndtering av standarder i eksporten til EU vil bli mer komplisert uten en EØS-avtale, men tilpasning til EUs fremtidige standarder og reguleringer vil kunne lette noe av dette problemet.

Reiselivsnæringen

Reiselivsnæringen vil i liten grad bli berørt av å gå over til ordninger som de to avtalene.

Tjenestehandel

CETA er svært omfattende når det gjelder tjenestehandel, oppsummerer Menon-rapporten. Det inkluderer bestemmelser for nasjonal behandling av tjenester, bestelandsklausuler (MFN) og markedstilgang, og har som formål å liberalisere tjenestehandelen mellom Canada og EU. De to førstnevnte bestemmelsene pålegger regjeringene å behandle de utenlandske tjenestetilbyderne minst like godt som innenlands tilbydere. Markedstilgangsbestemmelsen forhindrer at regjeringer begrenser antallet tilbydere. Offentlige anskaffelser er unntatt, som helse, utdanning og vannforsyning.

Maritim og offshore leverandørindustri

Eksporten av skip og utstyr vil i liten grad bli påvirket av et skifte fra en EØS-avtale til en CETA-lignende avtale, ettersom handelen med denne typen varer vil være tollfri. Avtalene gir ikke like godt vern om retten til å utføre arbeid knyttet til eksport (tjenester som installasjon og vedlikehold), men leverandører fra land utenfor EU (eksempelvis Korea, Kina og Singapore) evner i høy grad å konkurrere med europeiske foretak på disse markedene uten en EØS-avtale.

Finansielle tjenester

Næringen har en rekke gjensidige godkjenningsordninger som en bilateral avtale av CETA-typen ikke kan besvare fullt ut. Det er også litt usikkert om man kan fullt ut kompensere med ensidig tilpasning til alle EU-direktivene og forordningene som regulerer sektoren. Samtidig er det viktig å tydeliggjøre at dette er en næring som i tiden fremover vil bli mer internasjonalsert, som vil gjøre det enklere å operere som tjenesteyter uten en EØS-avtale.

Fornybar sektor

Eksport til EU av fornybar energi i form av krafteksport baseres på langsiktige energikontrakter med stor strategisk betydning for EU-land. Som en relativt integrert aktør i det europeiske kraftsystemet må man forvente at norske kraftleverandører vil få tilgang til de europeiske markedene i fremtiden, men EØS-avtalen vil kunne gi større grad av regulatorisk sikkerhet enn det man kan oppnå gjennom en CETA/EUJEPA-avtale.

Noter

- 1 Menon Economics: *Norge, EØS og alternative tilknytningsformer* (2019), side 8.
- 2 Menon Economics 2019, side 5.

Mange grunner til at EU vil ønske en handelsavtale med Norge

Norge har varer EU trenger, og vi er et kjøpesterkt marked for EU. Det er bare to av grunnene til at EU vil ha interesse av å forhandle om en ny handelsavtale.

Av Morten Harper

Både Norge og EU har gode erfaringer med å praktisere tosidige (bilaterale) avtaler og kompetanse i å forhandle frem slike avtaler. EU har relativt nylig inngått bilaterale handelsavtaler med Japan og Vietnam, og pågående forhandlinger med blant andre New Zealand og Indonesia. Av de fire landene er bare Japan en større handelspartner for EU enn det Norge er. Norge er etter brexit EUs åttende største handelspartner (import og eksport i 2020). Det er mange grunner til at EU vil ønske å inngå en ny handelsavtale med Norge om EØS-avtalen sies opp.

Naturlig å bruke oppsigelsestiden til forhandlinger

EØS-avtalens artikkel 127 sier at avtalen kan sies opp med ett års varsel. Dersom den sies opp, skal frihandelsavtalen som gjaldt før EØS igjen regulere handelen. Det fremgår av EØS-avtalens artikkel 120. Frihandelsavtalen er velprøvd, og sikrer tollfrihet for industrivarer til og fra EU. Avtalen regulerer ikke tjenestehandel, og er såpass gammel at det vil være naturlig for EU å ville gå i forhandlinger om en nyhandelsavtale.

Norge er et kjøpesterkt marked

EØS-avtalen regulerer markedsadgang begge veier, for EU adgangen til det norske markedet. Frihandelen har ført til at norsk næringsliv har tapt markedsandeler hjemme, og at få norske næringer utenom olje og gass samt oppdrett har vunnet markedsandeler på EUs indre marked.

Ser vi bort fra olje og gass, kjøper vi varer for større verdier fra EU enn vi selger til unionen. EU har vunnet markedsandeler

Norge er EUs åttende største handelspartner (import og eksport i 2020). (Foto hentet fra [Brexitcentral.com](https://www.brexitcentral.com).)

i Norge, mens Norge har tapt andeler på EU-markedet etter at den gjensidige tollfriheten ble etablert på 1970-tallet.

For mange EU-land er Norge et stort marked. Omkring 10 prosent av Sveriges eksport går til Norge, og svenskene har et solid handelsoverskudd over Kjølen. Danmark, Tyskland, Frankrike, Italia og Nederland eksporterer årlig til Norge for milliarder av euro hver for seg. Det ville være økonomisk selvskading av EU å forkludre den åpne handelen.

Norge importerer også mer tjenester fra EU enn det vi eksporterer. EU har derfor en stor interesse av å inngå en handelsavtale som beholder dagens frihandel med tjenester.

EU trenger energi

EU er avhengig av å importere mye energi, og Norge er en stor leverandør av olje og gass. EU ønsker i sin «Green Deal» å redusere bruken av fossil energi, som vil bety mindre import. Rekordhøye energipriser høsten 2021 tyder på at omstillingen kan ta tid. EU ønsker dessuten å gjøre seg mindre avhengig av russisk gass, slik at importen fra Norge kan fortsatt komme til å være høy. EU ønsker også økt tilgang til elektrisitet fra Norge.

EU trenger fisk

EU importerer nesten 60 prosent av sjømaten som forbrukes i medlemslandene, og Norge er den største leverandøren. Eksporten av fisk fra Norge til EU har over tid økt betydelig, men

Hovedleverandører til EU av kritiske råmaterialer, gjennomsnitt 2010–2014. (Kilde: The European Council on Foreign Relations, ecf.eu.)

utviklingen går i retning av at andre markeder øker enda mer. EU på sin side trenger fisk både som råvare og som ferdigprodukt. For foredlingsindustri og forbrukere i EU er det i deres egen interesse at fisken importeres billig og enkelt. EUs nye handelsavtaler med Storbritannia, Canada og Japan gir lavere toll på sjømat enn situasjonen er for Norge i dag.

EU trenger mineraler og metaller

På verdensbasis er mineraler og metaller til råvarer knapphetsgoder. EU forbruker langt mer enn man selv har ressurser. EU-kommisjonen har beregnet at unionens behov for råmaterialer vil fordobles innen 2050.¹ Det finnes forekomster av mineraler og metaller mange steder i Norge. Utvinning kan være omstridt på grunn av naturinngrepene og forurensning. Norge er en viktig eksportør av flere av de innsatsvarene EU trenger. Det gjelder spesielt kalkstein, men også aluminium og titan.

EU ser mot nordområdene

I EU er det en betydelig interesse for nordområdene og ressursene som finnes der. Området er rikt på olje, gass, mineraler og fisk, ressurser EU trenger. Dessuten får området en ny økonomisk og strategisk rolle etter hvert som ismelting åpner nye transportveier.

EU som institusjon har i dag ingen legitim tilgang til det arktiske samarbeidet, der de tre nordiske EU-landene deltar sammen med Norge, Island, Russland, Canada og USA. Det er heller ikke tegn til at flere land i det arktiske området skal bli medlem av EU i overskuelig fremtid. Likevel har EU utviklet en egen Arktis-strategi og forsøker å få en fast observatørplass i Arktisk Råd. Norges sentrale posisjon i nordområdene og i det arktiske samarbeidet kan utnyttes i forhandlinger om en ny avtale mellom Norge og EU.

Norge er en stor netto bidragsyter til EU

Tilknyttet EØS-avtalen betaler Norge cirka 8,5 milliarder kroner i året. Den største utgiftsposten er de såkalte EØS-midlene, som skal gå til utviklings- og utjevningstiltak i Øst-Europa. Norge betaler 3,8 milliarder kroner årlig (2014-2021). Deltagelsen i EUs programmer og byråer koster hvert år 4,2 milliarder kroner (forskning, utdanning og kultur). Enkelte land utenfor både EU og EØS er tilknyttet EUs programmer, slik at Norge kan avtale fortsatt forskningssamarbeid uten EØS. Selv om det ikke er en formell kobling mellom disse midlene og handel, har EU opplagt interesse av å opprettholde flere av ordningene i et nytt avtaleforhold.

EU har frihandel som målsetning

EU bygger på en politisk ideologi som forplikter unionen til å utvikle nye handelsrelasjoner. En naturlig videreføring av grunnsetningen om fritt marked i unionens traktater er at EU også ønsker å liberalisere handelen med andre land og regioner. Den traktatfestede målsetningen for EUs felles handelspolitikk er å bidra til: «en gradvis avskaffelse av restriksjonene i den internasjonale handel og på de direkte utenlandske investeringer og til en senkning av tollsranker og andre hindringer.»² Hvorfor skulle da EU nekte å forhandle med Norge om en ny handelsavtale.

EUs mange handelsavtaler

EØS er en spesiell og ubalansert avtale. Det normale i internasjonal handel er bilaterale handelsavtaler. Det gjelder også for EU, som har omkring 80 aktive frihandelsavtaler. Nesten alle avtalene er tosidige, det vil si at de er inngått mellom EU og ett land utenfor unionen. EØS-avtalen omfatter som kjent flere land (Norge, Island og Liechtenstein), og er en av ganske få multilaterale handelsavtaler EU har inngått. Foruten frihandelsavtalen med Norge har EU avtaler med blant andre Sveits, Canada, Ukraina og Sør-Korea, og har pågående forhandlinger med flere land. Når vi ser på de varene og tjenestene som EU kjøper fra Norge, og omfanget av handelen fra EU til Norge, er det utenkelig at EU ikke skulle ønske å ha en frihandelsavtale med Norge.

Noter

- 1 EU-kommisjonens meddelelse 17.09.20, «Stepping up Europe's 2030 climate ambition».
- 2 Traktaten om den europeiske unions funksjonsmåte, artikkel 206.

En jevnbyrdig handelsavtale

Hva kan være hovedstolpene for en mer jevnbyrdig avtale med EU enn dagens EØS?

Av Morten Harper

En bilateral eller tosidig avtale er en avtale som inngås mellom to parter, for eksempel mellom to land eller mellom ett land og én regional union som EU. Bilaterale handels- og samarbeidsavtaler har normalt ikke rammeavtaler med en dynamikk som EØS, og har slik sett en større grad av forutsigbarhet. Den typiske bilaterale avtalen gjelder et avgrenset samarbeidsområde. Ved behov for utvikling eller revidering av en avtale, skjer det normalt gjennom nye forhandlinger mellom partene. Som regel etableres det heller ikke noe selvstendig håndhevingsapparat for avtalen. Uenigheter og uklarheter avklares i dialog eller forhandlinger mellom partene.

Ettersom en bilateral avtale inngås direkte mellom bare to parter, kan avtalen tilpasses spesielt til det som er de to partenes interesser og behov. I tillegg til denne skreddersømmen, er stabilitet en annen styrke ved bilaterale avtaler ettersom de bygger på et direkte interessefellesskap. Hovedstolper for en ny handelsavtale med EU kan være:

- En avtale mellom to jevnbyrdige parter, Norge og EU.
- Kun regler og rettspraksis ved avtaletidspunktet er bindende for partene.
- Ikke noe overvåkingsorgan eller domstol som kan overstyre norske myndigheter.
- Ingen forutsetning om innføring av nytt regelverk fra EU.
- Fortsatt tollfri handel med industrivarer.
- Gjensidig markedsadgang for tjenester.
- Ikke frihandel eller krav om gradvis liberalisering av handel med landbruksvarer.
- Avtalen skal ivareta en høy norsk standard for dyre-, plante- og folkehelse.
- Ordning for tvisteløsning mellom stater på politisk nivå, ingen særskilt rett til søksmål for private selskaper (investor-stat).

Handelsavtalen i praksis

Avtalen skal ikke inneholde mekanismer som legger press på Norge om å motta nytt regelverk fra EU. Avtalen må reforhandles, eller suppleres av egne tilleggsavtaler, hvis nye regler skal innarbeides. Det betyr at Norge kan kreve motytelser fra EU om vi godtar nytt EU-regelverk.

Hvordan skal en ny handelsavtale fungere i praksis? Gjennomføringen kan organiseres i en felles komité med representanter fra Norge og EU for hver av sektorene i avtalen. Komiteen skal oppklare misforståelser og rette opp eventuelle feil i tolkning og praksis. Den kan også avklare tvister mellom Norge og EU. Vedtak må kreve enighet (konsensus). Komiteen bør møtes minst én gang i året. Norge og EU kan veksle på å lede komiteen.

Det er naturlig at Norge får en viss innflytelse på utviklingen av nytt EU-regelverk på de områdene handelsavtalen omfatter. Sveitsiske eksperter deltar i EU-kommisjonens lovforberedelser omtrent på samme måte som Norge i EØS, på grunnlag av Sveits sine avtaler med EU. Tilsvarende kan EU få innsyn i utvikling av norsk regelverk der dette er relevant.

Tollfri handel med industrivarer

Når EØS-avtalen sies opp, følger det av avtalens artikkel 120 at handelen reguleres av handelsavtalen fra 1973 og WTO-regelverket. Med handelsavtalen har Norge helt siden 1977 hatt tollfri adgang til EU-markedet for alle industrivarer (og omvendt). Både i handelsavtalen og EØS er eneste unntak fra denne tollfriheten næringsmiddelindustrien.

I WTO-avtalen har Norge og EU forpliktet seg til å arbeide for «substansiell reduksjon i toll og andre handelshindringer, og å eliminere diskriminerende behandling i internasjonale handelsrelasjoner».¹ WTO har dessuten et system for å løse av eventuelle handelskonflikter.

I forhandlingene om en ny handelsavtale, og i den videre gjennomføringen, kan Norge velge å akseptere tilsvarende produktregler som EU der dette er ønskelig. EU og Norge kan også avtale at ulike standarder er likeverdige, og dermed gjensidig godkjent for handel på tvers av grensene. En ny handelsavtale bør også ha bestemmelser som forbyr eller begrenser adgangen til antidumpingtiltak, selv om dette er av mindre betydning enn

Tollfri handel med industrivarer har Norge og EU hatt i snart 45 år, lenge før EØS. (Foto: Glyn Lowe Photoworks.)

tidligere. Det var heller ikke før EØS-avtalen mange slike saker mellom Norge og EU, og WTO-regelverket setter også sperrer for antidumpingtoll.

Regelverket i WTO pålegger dessuten EU å avstå også fra andre handelshindringer enn toll. Krav til standarder og godkjenningsordninger skal være slik at de ikke skaper unødvendige handelshindringer. EU kan ikke innføre nye standarder over natten, norske produsenter må få informasjon og tid til å tilpasse seg, fastsetter WTO-avtalen Technical Barriers to Trade.

Arbeidet med å etablere felles tekniske standarder skjer i standardiseringsorgan som Den europeiske komiteen for standardisering (CEN). Disse organene eksisterer uavhengig av EU, og Norge er med på linje med EU-landene. Flere av medlemmene i CEN er land utenfor EU/EØS.

Gjensidig markedsadgang for tjenester

Det meste av norsk tjenestehandel foregår naturlig nok med europeiske land, men nesten 60 prosent av tjenestene selges til land utenfor EU. Norge importerer mer tjenester fra EU enn vi eksporterer, og har et underskudd på denne tjenestehandelen.

Handelsavtalen av 1973 omfatter ikke tjenester. GATS-avtalen, tjenesteavtalen til WTO, har derimot regler for likebehandling også for tjenestehandelen, det såkalte bestelandsprinsippet. Norske tjenesteleverandører skal heller ikke behandles dårligere enn EU-landenes egne firma ut fra forpliktelsene i WTOs bindingslister.

Siktemålet med GATS er «en snarlig gjennomføring av gradvis

høyere nivåer for liberalisering»², samtidig som man skal respektere nasjonale politiske målsetninger. Hvert enkelt medlemsland melder inn sektorer for liberalisering gjennom sine bindingslister. Når man først har liberalisert en sektor gjennom bindingslistene, er det detaljerte krav som stilles til landene.

Alt i alt betyr dette at handelen mellom EU og Norge får lignende vilkår gjennom WTO som gjennom EØS når det gjelder markedsadgang. Det er likevel en viktig forskjell: WTO-regelverket er mer avgrenset enn EØS-avtalen. EØS-avtalens store arsenal av konkurranseregler og regler for hva offentlige myndigheter ikke lenger kan gjøre, er det ikke parallellt til i WTO. En ny handelsavtale kan forkaste EØS-avtalens krav om markedsliberalisering og anbud, hvis det er politisk ønske om det i Norge.

Trygg mat og bærekraftig landbruk

Hvert annet år skal EU og Norge gjennomgå handelen med landbruksvarer under artikkel 19 i EØS-avtalen. Det til tross for at EØS-avtalen ikke skulle omfatte landbruk. Artikkel 19 sier: «Avtalepartene skal fortsette sine bestrebelser med sikte på en gradvis liberalisering av handel med landbruksvarer.» Gjennom tidligere forhandlinger har Norge gitt store fordeler til EU. Importen av landbruksvarer fra EU har økt kraftig, fra 10 milliarder kroner i 2000 til 51 milliarder i 2020. Korrigert for eksport en nettoimport på 44 milliarder kroner. Det norske distriktslandbruket taper i konkurransen mot et mer industrialisert landbruk i EU med lavere kostnader. Utviklingen i handel har vært ensidig til EUs fordel.

En ny handelsavtale med EU skal ikke gi frihandel eller krav om videre liberalisering av handel med landbruksvarer. Den nye avtalen skal ikke inneholde en bestemmelse tilsvarende EØS-avtalens artikkel 19, men fastholde det norske tollvernet for landbruksvarer og sikre en selvstendig landbrukspolitikk. Dette vil legge bedre til rette for økt norsk matproduksjon.

Krav til matvarene, og merking av dem, er i dag regulert gjennom regler fra EU. Med en oppsigelse av EØS-avtalen, vil Norge igjen ha anledning til å innføre andre krav der det er ønskelig, blant annet ut fra kvalitet og helse. I en ny handelsavtale kan Norge kreve beskyttelse av nasjonale krav til matvarene. Norge og EU kan også bli enige om å akseptere hverandres standarder uten at reglene harmoniseres. EU har i dag en betydelig matvarehandel med land

Både for matforsyningen og distriktsbosettingen trengs det et landbruk over hele landet. (Foto: Thomas-Leth Olsen.)

utenfor det indre markedet.

Høy standard for helse

EØS-avtalen ble i 1998 utvidet med en veterinæravtale. Norge måtte fjerne grensekontrollen av levende dyr, kjøtt, fisk og meieri-produkter fra andre EU/EØS-land. Dermed var matvarene prisgitt kontrollen i andre land, og vi kunne ikke sette importerte husdyr i karantene. En ny handelsavtale skal ikke kopiere veterinæravtalen. En gjeninnføring av veterinær grensekontroll gir muligheter for en styrket norsk standard for dyre-, plante- og folkehelse.

Tvisteløsning på politisk nivå

Overvåkingsorganet ESA i Brussel kontrollerer i dag EFTA-landenes gjennomføring av EØS-avtalens regelverk. ESA kan pålegge Norge å endre regelverk og praksis. Hvis Norge ikke retter seg, kan ESA fremme saken for EFTA-domstolen for bindende avgjørelse. Gjennom EØS-avtalen er det også overført myndighet til flere EU-byråer som energibyrådet ACER og EUs finanstillsyn, enten direkte eller via ESA.

En jevnbyrdig handelsavtale skal ikke omfatte selvstendige håndhevsorganer. Norge fristilles fra overvåkingsorganet ESA og EFTA-domstolen, samt fra EUs byråer. Avtalen skal heller ikke

gi investorer særskilt rett til å gå til søksmål (såkalt investor-stat-tvisteløsning, ISDS). Tvisteløsningen skal være stat-stat, og løses gjennom forhandlinger på politisk nivå mellom Norge og EU. Det gir mest demokratisk kontroll og minst avgivelse av suverenitet.

Fortsatt samarbeid om forskning og studier

Norge deltar i alle EUs samarbeidsprogrammer om utdanning og forskning (unntatt kjernekraftprogrammene). Samarbeidet mellom Norge/EFTA-landene og EU startet før EØS-avtalen ble inngått, med bakgrunn i Luxembourg-erklæringen fra 1984 der man uttrykte ønske om et samarbeid utover handelsavtalen. For eksempel inngikk Norge i 1986 rammeavtaler med EU som ga både deltagelse i forskningsprogrammer og samarbeid på prosjektbasis. Norge er en nettobidragster til EUs programsamarbeid, og kan uten EØS-avtalen forhandle med EU om å delta videre i programmer om forskning, utdanning og kultur.

Noter

- 1 Agreement Establishing the World Trade Organization, 1994. WTOs regelverk er tilgjengelig her: http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/legal_e.htm
- 2 Generalavtalen om handel med tjenester (GATS), fortalens tredje avsnitt.

Flere mulige alternativer

Alternativrapporten (2012), som ble utarbeidet i et samarbeid mellom en rekke organisasjoner som Nei til EU, EL & IT Forbundet, Fellesforbundet, Fagforbundet og Bondelaget, utredet åtte ulike alternativer til dagens EØS-avtale. EU-medlemskap og en mer omfattende EØS-avtale vil innebære at vi gir fra oss myndighet på flere områder enn i dag. Så peker *Alternativrapporten* på seks alternativer som kan styrke folkestyret:

Utnytte handlingsrommet i EØS

Å utnytte handlingsrommet vil si å føre en aktiv politikk for norske interesser, hvor man er villig til å sette hardt mot hardt i forhandlinger med EU. Dette innebærer blant annet å avvise rettsakter som ikke er EØS-relevante, jobbe for nasjonale særordninger og unntak. Dessuten bruke vetoretten og ta hensyn til norske forhold og behov når nye EØS-regler gjennomføres.

Et slankere EØS

Det kan være aktuelt å ta enkelte områder ut av avtalen, som arbeidslivet. I tillegg bør det være mulig å ha en angrerett for innført regelverk i EØS.

Multilateralt handelsregelverk

Både EØS-avtalen og handelsavtalen fra 1973 kan sies opp. Da vil Norge og EU likevel være bundet av WTO-regelverket. Toll på industrivarer bestemmes av satser i WTO, og EU kan ikke møte Norge med høyere tollsatser enn andre land som ikke er med i EU, eller som de ikke har handelsavtaler med. På andre områder vil vi stå friere, det gjelder for eksempel tjenestemarkedet.

Handelsavtalen

Norge inngikk en handelsavtale med EU i 1973. Med denne avtalen ble det innført full tollfrihet på industrivarer mellom Norge og EU. I tillegg ble kvoteordninger og mengdebegrensninger fjernet. Kun næringsmiddelindustrien var unntatt fra frihandelen. Handelsavtalen er ikke sagt opp, og

gjelder fortsatt dersom EØS-avtalen sies opp. Denne avtalen regulerer i dag områder som EØS-avtalen ikke dekker.

Bilateral handels- og samarbeidsavtale

Ved å skifte ut EØS med en ny bilateral handelsavtale mellom Norge og EU kunne man skape en avtale spesielt tilpasset dagens situasjon. Vi har allerede over 70 andre samarbeidsavtaler med EU som ikke er bygget opp som EØS. En slik avtale gjelder vanligvis klart definerte områder, og inneholder ikke mekanismer som gjør at den ene parten automatisk må motta nytt regelverk fra den andre. I tillegg til handel er det aktuelt å samarbeide på områder som miljø, forskning, utdanning og kultur.

Regional EFTA/EU-avtale

EFTA-landene er svært viktige handelspartnere for EU, og et samarbeid EFTA-landene imellom kunne styrke disse landenes forhandlingsposisjon i møte med EU. En EFTA/EU-avtale bør baseres på et minste felles multiplum, det vil si at man begrenser samarbeidet til de områder som i dag omfattes både av EØS og Sveits sine avtaler med EU. På denne måten fjernes ESA, EFTA-domstolen og dynamikken i EØS som Sveits har sagt nei til.

Offentlig utredning av alternativer til EØS?

Nesten ti år før *Alternativrapporten*, i 2003, utarbeidet Norsk Utenrikspolitisk Institutt (NUPI) en rapport som sammenlignet tre modeller for tilknytning til EU: EU-medlemskap, EØS-avtalen og bilateral avtale (*Norge og EU: Medlemskap, EØS eller «sveitsisk løsning»*).

Nå nesten ti år etter *Alternativrapporten* burde tiden være overmoden for en offentlig utredning av alternativer til EØS-avtalen. Nei til EU mener at mer kunnskap om alternativene kan gi en bedre opplyst debatt om Norges forhold til EU. De som avviser dette kravet, må forklare hvorfor de sier nei til mer kunnskap. Fellesforbundet, som er det største fagforbundet i privat sektor, krever en slik offentlig utredning.

Sjølstyre kommer ikke alltid gratis

Hva om det nå likevel kan komme til å koste Norge noe i kroner og øre å forlate EØS?

Av Jan R. Steinholt

Vi hører til det kjedsommelige at å si opp EØS-avtalen vil koste oss dyrt. Arbeidsplasser og eksporten står i fare, er gjennomgangsmelodien. Dette er en gjennomhullet myte.

For det første har vi en eksisterende handelsavtale som automatisk trer i stedet for EØS-avtalen. For det andre er EU så vel som Norge interessert i å finne smidige handelsløsninger på tjenestesektoren og andre områder som frihandelsavtalen pr. i dag ikke dekker.

Med unntak av EØS-forpliktelser til noen langsiktige forskningsprogrammer, skylder vi ikke ei krone til EU-systemet. Storbritannia sleit for å vikle seg ut av EU-garnet etter 40 år som medlemsland. Norge trenger bare å kutte snøret. Vi kan problemfritt fortsette som EFTA-medlem uten å være del av EØS.

Tap eller gevinst?

Men hva om det nå likevel kan komme til å koste Norge noe i kroner og øre å forlate EØS?

Til det er å si at nasjonal uavhengighet sjelden kommer helt gratis. Har man først gitt avkall på eller blitt fratatt suvereniteten, helt eller delvis, kan det koste å vinne den tilbake.

For å komme ut av EØS, blir det i høyden snakk om vekslepen-ger. Heldigvis har vi ingen del av unionens fellesgjeld å gjøre opp for. Ei heller momsinntekter som Brussel kan gjøre krav på. EU finner kanskje på at vi må kjøpe oss ut av programsamarbeidsområder, skjønt det er mer sannsynlig at de vil at samarbeidet videreføres i en eller annen form. Unionen har ingen rasjonelle grunner til å forsure klimaet i forbindelse med forhandlinger om nye avtaler med Norge. De om lag fire milliardene vi i dag betaler i EØS-midler bør uansett dekke ethvert mulig krav – og mer til.

Til forskjell fra 1814 og 1905 behøver vi heller ikke forberede oss

Det unge Norge måtte i 1814 gjøre opp statsgjeld tilsvarende nesten et halvt statsbudsjett. (Faksimile av Norges første statsbudsjett: Finansdepartementet.)

på krig. Det blir i så fall i form av nye fiskekriger i nordområdene hvis EU fortsetter med sitt tjuvfiske og kvoteran. Sånne provokasjoner har EU drevet med lenge, uten hensyn til at Norge er med i EØS.

Da nordmenn måtte punge ut

Sikkert er at prisen for løsrivelse blir for ingenting å regne sammenliknet med det vi betalte da Kongeriket Danmark-Norge ble oppløst. Vi behøver ikke true svensker eller andre med festningsverk og mobilisering. Og vi slipper å gjøre opp for annen statsgjeld, slik det unge Norge måtte i 1814. Vår nye unionskonge Karl Johan så ingen grunn til at Sverige skulle betale Norges andel av Danmark-Norges stats- og krigsgjeld etter Napoleonskrigene. Det fikk nordmenn punge ut for sjøl, forlangte kongen.

Og sånn blei det. Seks millioner speciedaler ble riktignok etter

hvert redusert til tre.¹ Men det var mye penger den gangen, bortimot et halvt statsbudsjett.² For å få i stand en egen valuta og sentralbank, ble nordmenn dessuten avkrevd en lite populær sølvskatt i tider som fra før var trange. Sølvskatten var tvungne innskudd som ble utskrevet i 1816. Slik var det mulig å skaffe et grunnfond på 2 millioner speciedaler til den nyoppretta Norges Bank.

Faktisk var det svenskene som i 1895 ensidig sa opp mellomriksloven som regulerte handel og skipsfart innenfor unionen³, formodentlig som et økonomisk pressmiddel mot de trassige nordmennenes krav om egen utenrikspolitikk og konsulatvesen. Bortfallet av dette «fellesmarkedet» vakte norsk misnøye. Ikke desto mindre sa bare 184 nordmenn nei til unionsoppløsninga i 1905.

Vi må ta grep i tide

Siden den gang har det gått rimelig bra, får man si. En økonomisk solskinnshistorie bygd på vannkraft og olje under nasjonal kontroll, taler sitt tydelige språk. Dansker og svensker er til og med våre beste venner.

Det som ødelegger idyllen, er en EØS-avtale som underminerer det Norge har vunnet og oppnådd gjennom å være herre i eget hus. Unionen kaster en stadig mørkere skygge over landet. Det er på tide å ta grep mens vi ennå slipper dramatiske storoppgjør av samme type som i 1814 og 1905.

Nasjonalt sjølstyre har hatt sin pris, også målt i penger. Men ettersom nordmenn – også EU-tilhengere – feirer 17. mai med stor glede, er det all grunn til å anta at det var verdt det.

Noter

- 1 «Gjeldsoppgjøret med Danmark», <https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Historikk/stortinget-og-unionen-med-sverige/i-unionen/gjeldsoppgjor-med-danmark/>, og «Dansk freds- og gjeldsoppgjør», https://no.wikipedia.org/wiki/Kielfreden#Dansk_freds-_og_gjeldsoppgj%C3%B8r
- 2 «Norges første statsbudsjett», <https://www.regjeringen.no/contentassets/0e41c00a921245f282ba5781c1ad812f/statsbudsjett1816.pdf>
- 3 «Unionsoppløsningen i 1905», https://snl.no/Unionsoppl%C3%B8sningen_i_1905

En bedre og jevnbyrdig avtale

«Begge avtalene inneholder betydelige innrømmelser for EUs del, noe som åpner opp for at det også kan være mulig å få til lignende innrømmelser fra EU i andre avtaler.»

Menon Economics om EUs handelsavtaler med Canada og Japan i rapporten *Norge, EØS og alternative tilknytningsformer* (2019), side 8

EØS-avtalen begrenser norsk politikk på mange måter, som å stanse tiltak mot sosial dumping, øker importen av landbruksvarer, utsetter klimakutt i Norge og fratrar nasjonal styring på energiområdet.

Det er mange myter om hva EØS betyr for norsk handel, som dette heftet vil oppklare.

Nei til EU mener det mest aktuelle alternativet til EØS er en mer alminnelig og jevnbyrdig handelsavtale.

Bli medlem med SMS:
Send **NEITILEU** navn og
e-post til **2090** (kr 200,-)